

جغرافیا و آمایش شهری - منطقه‌ای، شماره ۲۹، زمستان ۱۳۹۷

وصول مقاله : ۱۳۹۶/۹/۷

تأیید نهایی : ۱۳۹۷/۵/۱۲

صفحات : ۷۵ - ۹۰

واگرایی شهری و فرایند خروج ساکنان از منطقه کلان‌شهری (مورد شناسی: تهران)

دکتر نغمه محمدپور لیما^۱، فرشید عالیزاد میناآباد^۲

چکیده

مشکلات فراوان زندگی در کلان‌شهرها، مانند هزینه بالای زندگی و گرانی زمین و مسکن، فشارهای روحی و روانی، آلودگی‌های زیست‌محیطی و سایر عوامل دافعه، منجر به ایجاد مشکلات عدیده‌ای شده و عرصه را بر ساکنان و مدیران شهری تنگ کرده است؛ از این رو اتخاذ سیاست تمرکززدایی و خروج جمعیت از شهر تهران به عنوان پایتخت کشور مورد پذیرش و تأکید بیشتر صاحب‌نظران و مسئولان است. این پژوهش با در نظر داشتن مطالعات و تحقیقات انجام شده در این زمینه و با هدف بررسی عوامل مؤثر در تصمیم به خروج و مهاجرت ساکنان از شهر تهران تدوین شده است. پژوهش پیش‌رو به روش توصیفی-تحلیلی و با تکمیل پرسشنامه به شیوه نمونه‌گیری سهمیه‌ای و توزیع تصادفی ساده در بین ۳۸۴ نفر از خانوارهای ساکن در شهر تهران صورت پذیرفته است. این پژوهش به منظور پاسخ به وجود رابطه معنادار بین عواملی چون آلودگی‌های محیطی، مسائل اجتماعی، عوامل اقتصادی و تصمیم ساکنان شهر تهران به خروج از این شهر، با استفاده از روش‌های آماری و مدل استقلال صفات، تجزیه و تحلیل داده‌ها در دو سطح توصیفی و استنباطی انجام پذیرفته و نتایج به دست آمده مشخص می‌سازد که آلودگی‌های محیطی و مسائل اجتماعی در تصمیم ساکنان شهر تهران به خروج از کلان‌شهر تهران مؤثر است و عوامل اقتصادی فاقد رابطه معنادار با این امر است. کلید واژگان: مهاجرت معکوس، آلودگی محیطی، عوامل اجتماعی، عوامل اقتصادی، تهران.

مقدمه

مهاجرت به‌عنوان یک پدیده تحول جمعیتی، گاهی کند و آرام و گاهی با عمومیت و شدت زیاد است. مهاجرت در مقایسه با سایر موضوعات جمعیتی، موضوعی است که همواره اذهان اندیشمندان را به خود معطوف داشته و تلاش برای شناخت زوایای آن، ما را به درک بیشتر این واقعیت رهنمون می‌کند. الگوها و تکنیک‌های متفاوتی نقش مهاجرت را به‌عنوان یک عامل اجتماعی، که می‌تواند دارای کارکردهای مثبت و منفی باشد، مطرح کرده‌اند. اگرچه ممکن است مهاجرت به دلایل مختلفی انجام پذیرد، اما شناخت این علل در بین کشورها، شهرها و حتی روستاها، مستلزم شناخت تفاوت‌هاست. مهاجرت تصمیمی ساده و روشن، که آینده‌ای مشخص پیش‌روی مهاجر قرار دهد نیست (طیبی‌نیا، ۱۳۸۸: ۱۴۴). در پی مهاجرت‌های پی‌درپی روستاییان به شهرها، امروزه شاهد بازگشت شهرنشینان به روستاها و حتی مهاجرت از شهرهای بزرگ به شهرهای کوچک هستیم. گرچه این رویه مسأله‌ای تازه نیست، ولی امروزه شدت و آهنگ رشد سریع‌تری به خود گرفته است. در شوروی سابق، هر ساله نزدیک به ۳ میلیون نفر از روستاها عازم شهرها می‌شده‌اند، در مقابل ۱ میلیون نفر مسیر معکوس را در پیش گرفته و از شهرها به روستاها روی می‌آوردند. در هند، جریان مهاجرت از روستا به شهر ۲۶ درصد مهاجرت مردان و ۱۰ درصد مهاجرت زنان را تشکیل می‌دهد و جریان مهاجرت از شهر به روستا که محدودتر است شامل ۶ درصد مردان و ۴/۵ درصد زنان می‌شود (برنارشاریه، ۱۳۷۳: ۱۰۹).

در دهه‌های اخیر تجدید ساختار اقتصادی باعث از میان رفتن منابع و تولیدات روستایی و بسیاری از مشاغل شده است و در مقابل آن نواحی روستایی به دلیل ناشناخته‌بودن و مشخصات منحصر به فرد فرهنگی، تاریخی، قومی و جغرافیایی شان مورد توجه خاص گردشگران قرار می‌گیرد (قدیری معصوم، ۱۳۹۱: ۵۴).

مهاجرت حرکت افراد از مبدأ به مقصد بوده و بر دو نوع است: خروج از یک منطقه، کشور و بخش و ورود به یک محدوده جغرافیایی (مرلن، ۱۹۹۱: ۴۰۸) که عموماً حرکت جمعیت از منطقه کم‌توسعه به طرف منطقه پیشرفته است که از یک شهر به شهر دیگر، به مادرشهر و... و حتی از یک روستا به روستای دیگر است (تقوی، ۱۳۵۷: ۳۴).

مهاجرت جنبه پویایی مردمان یک شهر و یک پدیده اساساً جمعیتی است. به‌خاطر اینکه متناسب با آن می‌توان جنبه‌های متفاوت حرکات جمعیت را با متغیرهای «سن، جنس، نژاد، ملیت، اشتغال، سطح آموزش و...» (روشاک، ۱۹۷۴: ۷) در نظر گرفت. که تأثیر آن بر رشد جمعیت و اقتصاد و توسعه هر منطقه قابل ملاحظه است (توسلی، ۱۳۷۴: ۲۳).

ساختارهای سیاسی-اقتصادی حاکم و همچنین وجود تمرکز در سیستم مدیریتی، نقش اساسی تصمیم‌گیران دولتی و تأثیر شدید تصمیمات آنان در شرایط اقتصادی، اجتماعی کشور منجر به تمرکز بسیار بالای منابع مالی و به تبع آن منابع انسانی در پایتخت شده است که نتیجه آن رشد روزافزون جمعیت است. به عبارت دیگر با تخصیص اعتبار و تمرکز فعالیت و سرمایه صرفاً در برخی نقاط شاهد ایجاد کلان‌شهرهایی هستیم که هر روز بر میزان مشکلات آن‌ها در جنبه‌های مختلف افزوده می‌شود.

در این راستا امروزه شاهد مهاجرت معکوس از کلان‌شهرها به شهرهای کوچک می‌باشیم که کلان‌شهر تهران ضمن اینکه از این امر مستثنی نیست، این مسأله بیشتر در آن نمود یافته است. علاوه بر آن شهر تهران با توجه به تراکم جمعیتی بسیار بالا و همچنین وجود مراکز اصلی فعالیت در آن، نسبت به سایر کلان‌شهرها دارای شرایط ویژه‌ای است.

با توجه به جمیع جهات و لزوم اتخاذ تصمیمات لازم جهت خروج جمعیت از شهر تهران به لحاظ ایجاد تعادل فضایی در سطح کلان و رفع برخی مسائل و مشکلات مربوط به شهر تهران، این پژوهش با هدف

شناسایی عوامل مؤثر بر خروج جمعیت از شهر تهران تدوین شده است.

از دید صاحب‌نظران مهاجرت از نقطه‌ای به نقطه دیگر به دلیل وجود عوامل جاذبه در مقصد و عوامل دافعه در مبدأ است؛ بنابراین در این پژوهش به تأثیر برخی عوامل دافعه خروج از شهر تهران در سه بخش آلودگی محیطی، مسائل اجتماعی و عوامل اقتصادی پرداخته است.

بیان مسأله

مهاجرت: «رولان پرسیا» جمعیت‌شناس فرانسوی مهاجرت را حرکات افراد یا گروه‌ها می‌داند که تغییر طولانی محل اقامت معمولی فرد را به دنبال دارد. به نظر وی در تعیین حرکات جمعیتی سه نکته باید مدنظر قرار گیرد: الف- دائمی یا طولانی‌بودن مدت اقامت در محل جدید؛ ب- وجود فاصله مکانی بین دو محل؛ ج- وجود فاصله زمانی و زمان انجام مهاجرت (برنارشاریه، ۱۳۷۳: ۲۶۶).

امروزه پدیده مهاجرت در اشکال مختلف شکل می‌گیرد و علل آن با انواع مهاجرت متناسب با بیکاری، فقر عمومی، کاربری اراضی، امکانات شهری، کسب پایگاه اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی، رشد سریع جمعیت و محدودیت زمین‌های کشاورزی، خرده مالکی، تفاوت درآمد بین ساکنین شهری و روستایی در ارتباط است. ناکافی بودن اعتبارات کشاورزی و سیاست‌های موجد نابرابری، زمینه‌ساز این مهاجرت‌ها هستند (مشهدی‌زاده، ۱۳۷۳: ۱۱۲).

مهاجرت روستایی و کوچ بازگشتی نیز نوعی از مهاجرت است که فرد در دهستانی متولد می‌شود، به شهر می‌رود و قسمت اصلی زندگی فعالش در همان‌جا می‌گذرد، در پایان زندگی فعال به دهستان موطن خویش باز می‌گردد و روزهای پایان زندگی خویش را در آنجا به سر می‌برد. (پیتته، ۱۳۶۹: ۷۰) بر این اساس مهاجرت‌های معکوس بر بزرگسالان و بازنشستگان استوار است. در عین حال عده‌ای از جوانان نیز ترجیح می‌دهند به دلایل بهداشتی (عدم آلودگی هوا، آب،

صدا و...) در روستا اقامت کرده و روزها صرفاً برای کار وارد شهر شوند (ربانی، ۱۳۸۵: ۱۷).

هرگونه مهاجرت از مادرشهرها به شهرهای بزرگ، از شهرهای بزرگ به شهرهای کوچک، از شهرهای کوچک به روستاها و حتی مهاجرت از شهرهای کوچک به شهرهای کوچک دیگر و هرگونه مهاجرت از شهرها به روستاها یا از روستاها به روستاهایی که موطن اولیه فرد مهاجر باشد، مهاجرت معکوس خوانده می‌شود. (ربانی و همکاران، ۱۳۹۰: ۹۱) این پدیده جمعیتی، پدیده‌ای است نو و در راستای تعدیل ساختارهای جمعیتی، که خود احتمالاً موجب پاگرفتن مطلوب زیرساخت‌ها در نواحی روستایی خواهد شد. (جوان، ۱۳۸۰: ۳۲۳).

امکانات موجود در شهر تهران به مراتب بیشتر و بهتر از مکان‌های کم‌جمعیت در روستاها و دیگر مراکز شهری است و انگیزه استفاده از امکانات بهتر، یکی از دلایل و جاذبه‌هایی است که افراد را به سمت تهران هدایت می‌کند.

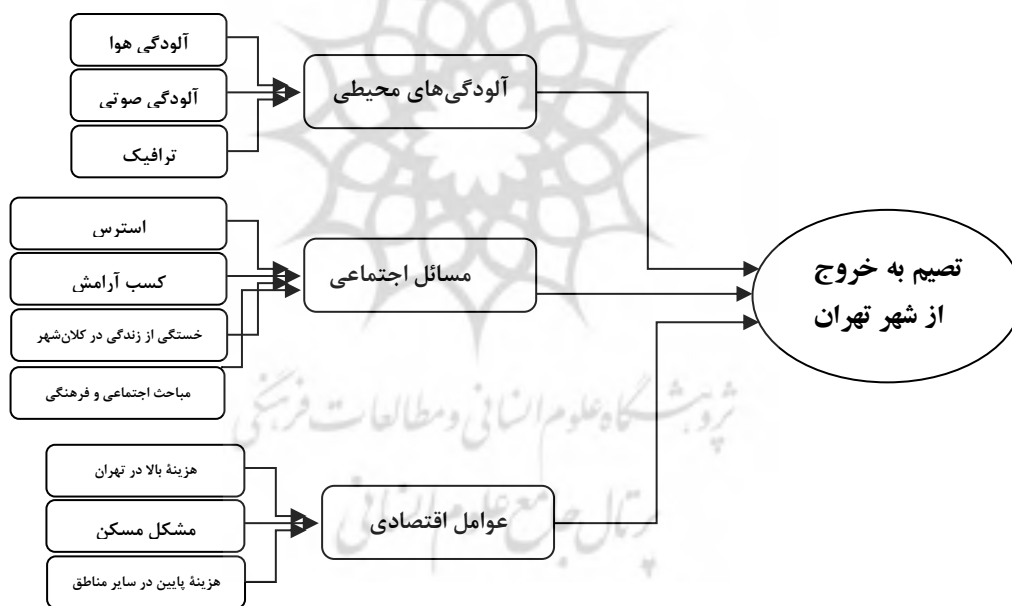
شهر تهران براساس سرشماری ۱۳۸۵ برابر با ۷,۸۰۳,۸۳۳ نفر جمعیت دارد. تعداد مهاجران وارد شده به شهر تهران در سال ۱۳۸۵ عبارت است از ۹۹۷۲۰۳ نفر که در مقایسه با سال ۱۳۷۵ که ۵۶۷۵۲۲ مهاجر وارد شده سرشماری شده بود، ۴۲۹۶۸۱ نفر افزایش یافته است. میزان مهاجران وارد شده به شهر تهران در دهه ۱۳۷۶-۱۳۸۵ در حدود ۱۲/۸ درصد بوده است. این رقم در سال ۱۳۷۵ در حدود ۸/۴ درصد گزارش شده که نسبت به سال ۱۳۸۵ در حدود ۴/۴ درصد افزایش را نشان می‌دهد و این در حالی است که این افزایش هم شامل زنان و هم مردان می‌شود. (طیبی‌نیا، ۱۳۸۸: ۱۴۵) براساس سرشماری رسمی سال ۱۳۹۰، جمعیت شهر تهران برابر است با ۸,۱۵۴,۰۵۱ نفر و در قالب ۲,۵۹۷,۷۳۱ خانوار. تعداد مهاجران وارد شده به شهر تهران در طول ۵ سال اخیر ۳۹۹,۹۴۹ نفر است.

از آنجا که کلان‌شهرها با توجه به وجود امکانات گسترده‌تر زیربنایی، رفاهی، خدماتی، اجتماعی و...

مدل مفهومی پژوهش

عوامل متعددی در تصمیم شهروندان تهرانی به خروج از پایتخت مؤثر است که می‌توان به‌طور کلی در دو دسته عوامل مثبت و منفی (دافع شهر تهران و جاذب سایر مناطق) در نظر گرفت. از عوامل جاذب در سایر مناطق می‌توان به وجود آرامش، هزینه‌های اقتصادی کمتر، پاک‌ی محیط زیست و... اشاره و از عوامل دافع در شهر تهران آلودگی‌های محیطی، هزینه‌های اقتصادی بالا، وجود استرس و... را نام برد.

نوع دیگر دسته‌بندی می‌تواند در قالب دیگری چون عوامل اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی لحاظ شود. در این پژوهش نیز براساس این نوع دسته‌بندی، مدل مفهومی پژوهش به شرح زیر ارائه می‌شود:

تصویر شماره ۱۰: مدل مفهومی پژوهش

(منبع: نگارندگان، ۱۳۹۶)

گرگان» نیز رابطه معنی‌دار و برای دو متغیر «بُعد مسافت» و «توسعه اجتماعی» رابطه معنی‌دار ناست. درنهایت فرضیه کلان تحقیق انجام شده، یعنی رابطه بین «مهاجرت» و «توسعه اجتماعی شهر گرگان» با سطح معنی‌داری بالا و ضریب همبستگی $(+0/440) =$ تأیید شد.

ربانی و همکاران در پژوهشی با عنوان «بررسی علل انگیزه‌های مهاجرت معکوس و تأثیر آن بر توسعه

جاذب جمعیت محسوب می‌شوند، اما به تازگی با پیدایش موج عظیمی از خروج افراد از کلان‌شهر تهران به شهرهای اطراف، این سؤال پیش می‌آید که دلایل و انگیزه‌های این نوع مهاجرت‌های بازگشتی چیست؟ بنابراین پژوهش حاضر تلاشی است در جهت یافتن پاسخ برای سؤال مذکور و بر این اساس سه فرضیه مورد بررسی و آزمون قرار می‌گیرد:

۱- بین آلودگی‌های محیطی و تصمیم به خروج از تهران رابطه معناداری وجود دارد.

۲- بین عوامل اقتصادی و تصمیم به خروج از تهران رابطه معناداری وجود دارد.

۳- بین عوامل اجتماعی و تصمیم به خروج از تهران رابطه معناداری وجود دارد.

پیشینه پژوهش

اسکندری در پژوهشی با عنوان «بررسی پدیده مهاجرت در استان گلستان» در سال ۱۳۸۶ در بررسی رابطه بین مهاجرت و سواد، نوع شغل و کیفیت که فرضیه‌های خرد برای سنجش متغیر وابسته تحقیق (مهاجرت) بوده‌اند، اعلام می‌دارد که رابطه معنی‌داری در بین آن‌ها وجود دارد. همچنین بین انگیزه مهاجرت و مهاجرت روستاییان با «توسعه اجتماعی شهر

بررسی‌ها، آن‌ها یک مدل نظری را با عنوان همانند شدن قطاعی طراحی کردند که بر این اساس جوانان مهاجر در طول زندگی‌شان یکی از سه نوع فرهنگ‌پذیری را تجربه می‌کنند: فرهنگ‌پذیری ناموزون (Dissonant acculturation)، فرهنگ‌پذیری موزون (Consonant acculturation) و فرهنگ‌پذیری گزینشی (Selective acculturation).

میگلتا و تارتاگلیا (۲۰۰۹) در تحقیقی با عنوان «تأثیر طول اقامت، شایستگی‌هایی زبان‌شناختی و رسانه‌ها بر روی سازگاری مهاجران»، معتقدند مهاجرانی که توانایی‌های ارتباطی بالایی در قلمروهای فرهنگی دارند معمولاً از همه سازگارترند. عواملی همچون معرفت فرهنگی، مدت اقامت در حوزه فرهنگی جدید و شایستگی‌های زبان‌شناختی بر روی سازگاری مهاجران تأثیرهای عمیقی می‌گذارند. معرفت فرهنگی از طریق مصرف رسانه‌های همگانی تقویت می‌شود. آن‌ها در این پژوهش ۵۷۶ پرسشنامه را بین سه گروه از مهاجران که در ایتالیا مقیم بودند توزیع کردند (۱۹۶ نفر رومانیایی، ۱۷۹ نفر آفریقایی شمالی، و ۲۰۱ نفر آمریکای لاتین). آن‌ها این دو فرضیه را مطرح کردند که زبان نقش اساسی را در فرایندهای فرهنگ‌پذیری بازی می‌کند و متغیر مدت اقامت بیشتر به واسطه مهارت‌های زبانی و دانش رسانه‌های همگانی بر روی فرهنگ‌پذیری تأثیر گذارند. آنان برای اثبات فرضیاتشان از یک مدل معادله ساختاری (Structural equation model) استفاده کردند.

مارکویزکی (۲۰۰۸) در تحقیقی با عنوان «فرایند سازگاری مهاجران: نقش زمان در تعیین سازگاری روانی» به بررسی نقش طول اقامت در تعیین سازگاری روانی ۳۸۲ مهاجر جدید از اتحاد جماهیر شوروی سابق در طول ۲ سال اول آن‌ها در سرزمین‌های اشغالی می‌پردازد. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که سازگاری روانی در سه مرحله صورت می‌گیرد. در مرحله اول که ۵ ماه اول اقامت در کشور جدید است، مرحله دوم که بین ۵ و ۱۱ ماه رخ می‌دهد، مرحله رفاه اندک است. مرحله سوم که پس از حضور بیش از ۱۱ ماه در

اجتماعی-اقتصادی» در سال ۱۳۹۰ نتایج زیر را دریافته‌اند: ارتباط مثبت و معنادار بین متغیرهای تعلق بومی و درآمد با انگیزه مهاجرت معکوس و وجود رابطه منفی و معنادار بین مسافت و انگیزه مهاجرت معکوس و عدم ارتباط معنادار بین متغیرهای سن، سطح تحصیلات، نوع شغل و نوع مسکن با انگیزه مهاجرت معکوس وجود دارد. همچنین رابطه بین انگیزه مهاجرت معکوس و توسعه اجتماعی و اقتصادی نیز نشان‌دهنده وجود رابطه مثبت و معنادار با این متغیرها است.

ظاهری در پژوهشی با عنوان «تحلیلی بر تأثیرات متقابل فضایی کلان‌شهر تبریز و روستاهای خوابگاهی پیرامون با تأکید بر مهاجرت معکوس و عوامل تأثیرگذار بر آن» که در سال ۱۳۹۰ منتشر شد به بررسی چگونگی و چرایی تحرک و جابه‌جایی جمعیت بین کلان‌شهر تبریز و روستاهای خوابگاهی و عوامل تأثیرگذار بر آن، پرداخته است. در این تحقیق فرض بر آن است که عواملی چون نزدیکی به شهر و وجود امکانات ارتباطی مناسب، امکان تأمین زمین و مسکن ارزان در روستا، نوع شغل و محل اشتغال مهاجران، تأثیرگذار هستند. نتایج مطالعه ضمن تصریح بر وجود ارتباط تنگاتنگ و بسیار نزدیک بین کلان‌شهر تبریز و روستاهای خوابگاهی مورد مطالعه، تأثیرگذاری بیشتر دو عامل «تأمین زمین و مسکن ارزان در روستا» و «نزدیکی به محل کار و فعالیت» را در شکل‌گیری مهاجرت معکوس تأیید کرد.

پورتز و دیگران (۲۰۰۹) در تحقیقی با عنوان «سازگاری نسل دوم مهاجران در آمریکا: یک چشم‌انداز نظری و شواهد جدید»، در یک مطالعه طولی، نسل دوم مهاجران را از سال ۱۹۹۰ تا سال ۲۰۰۶ در آمریکا مورد بررسی قرار دادند. یافته‌های آن‌ها نشان می‌دهد که سه عامل مهم بر روی ساختار اجتماعی و شخصیتی این نسل تأثیر فراوان دارد: ۱. سرمایه‌های انسانی که والدین مهاجر از آن برخوردارند. ۲. زمینه اجتماعی که در آمریکا به دست آورده‌اند. ۳. ترکیب خانواده مهاجر. با توجه به داده‌های بین‌المللی به‌دست آمده از این

مناطق بیشتر شود به همان نسبت آن منطقه حالت مسطوتر و محوری‌تری پیدا می‌کند. مناطقی که محل ارسال امکانات و منابع به دیگر مناطق می‌شوند دارای مرکزیت بیشتری هستند و تقویت عوامل کارکردی و تأثیرگذار این مناطق که پس از مدتی تبدیل به مراکز ثقل اقتصادی جمعیتی در سطح ملی می‌شوند را از نظر جمعیتی و منابع و امکانات به‌طور روزافزون‌تر خواهد کرد. این مراکز به‌عنوان مراکز جاذب جمعیت در سطح ملی هستند و در نظام مهاجرتی نقشی محوری‌ای در جهت‌دهی و تعیین مسیرهای مهاجرتی ایفا خواهند کرد (ایروین و هاکس، ۱۹۹۲). از این‌رو دو رویکرد نظری مهم در خصوص مهاجرت معکوس و تأثیر آن بر روند توسعه اقتصادی و اجتماعی وجود دارد که عبارتند از، رویکردهای اقتصادی مهاجرت و رویکردهای اجتماعی مهاجرت.

نظریه سرمایه انسانی و هزینه فایده از رویکردهای اقتصادی مهاجرت است. اقتصاددانان معتقدند که فرد مهاجر به‌عنوان عامل مهاجرت، عملکرد خود را در قالب اصل هزینه-فایده ارزیابی می‌کند و در این بخش همه هزینه‌های متصور، اعم از هزینه‌های ملموس و غیرملموس (مانند هزینه پیدا کردن کار، هزینه مسافرت، هزینه‌های انطباق با محیط و نظایر آن) را در نظر می‌گیرد و در صورتی که فایده‌ای بیش از هزینه بر آن مرتبط باشد به مهاجرت اقدام می‌کند (زنجانی، ۱۳۸۰: ۱۲۱).

همچنین نظریه درآمد انتظاری نیز ناشی از رویکردهای اقتصادی مهاجرت است، این نظریه بر این اساس است که تصمیم برای مهاجرت بستگی به برداشت از درآمد انتظاری در محل مقصد دارد. عمران روستایی برون‌کوچی از روستا به شهر را کاهش می‌دهد (با یکسان کردن درآمد انتظاری شهر و روستا) و در عین حال به علت نبودن فاصله درآمد بین شهر و روستا، افراد بیشتری جذب روستاها از شهرها می‌شوند، زیرا افراد به سردرگمی‌های کمتری با درآمدی برابر با جایی که قبلاً بودند و سرشار از دل‌مشغولی و شلوغی بوده است می‌رسند (لهسانی‌زاده، ۱۳۶۸: ۲۲۵).

مقصد است، مرحله بهبودی نام دارد. اختلاف معناداری در سازگاری روانی میان مراحل اول و دوم وجود دارد. بیشتر پژوهش‌های صورت گرفته در خصوص مهاجرت معکوس به بررسی تأثیر آن در ابعاد مختلف اجتماعی-اقتصادی پرداخته است. به عبارتی تحلیلی اثرات مهاجرت معکوس را مدنظر دارند. لیکن پژوهش پیش‌روی در بررسی ریشه‌ای موضوع به دلایل اثرگذار بر انجام مهاجرت معکوس تأکید می‌کند.

مبانی نظری پژوهش

ابعاد گسترده و پیچیدگی امر مهاجرت باعث شده تا محققان بی‌شماری مهاجرت را در حوزه‌های مختلف بررسی کنند. پدیده مهاجرت به دلیل بین‌رشته‌ای بودن، موضوع بسیاری از رشته‌های علوم انسانی، اجتماعی و اقتصادی است. با توجه به این که تعاریف قراردادی مهاجرت، بیشتر مبتنی بر ابعاد زمانی و مکانی است، زمان جابه‌جایی می‌تواند به‌عنوان مهاجرت تلقی شود که تغییری را در موقعیت اقتصادی و اجتماعی فرد حرکت‌کننده به وجود آورد. (لوکاس و میر، ۱۳۸۴: ۱۲۷-۱۲۶) جان ویکس هم با این فرض که افراد در طول زندگی‌شان هدف‌های مختلفی را دنبال می‌کنند، مهاجرت را وسیله‌ای برای رسیدن به اهداف تلقی می‌کند. (ویکس، ۱۳۸۵: ۲۸۰-۲۷۸). کیولار (به‌نقل از دسوزان: ۲۰۰۶) به نقش عواملی چون وضعیت اقتصادی، اجتماعی و تحصیلات در سلامت روانی مهاجران تأکید دارد.

تسلط انگیزه اقتصادی، قوانین بد و ظالمانه، مالیات‌های سنگین، آب و هوای نامناسب، محیط‌های اجتماعی نامطبوع و حتی اجباری، به‌طور تمام در ایجاد جریان‌های مهاجرت مؤثر بوده و هنوز هم هست (تودارو، ۱۳۶۷، ۲۰).

عوامل کلیدی کارکردی، پیوند و تعامل بیشتر و فزاینده یک منطقه با دیگر مناطق را فراهم می‌کند و باعث می‌شوند که سیل مواد، امکانات و اطلاعات از مناطق دیگر برای انجام کارکردی ویژه به‌سمت منطقه مورد نظر جاری شوند. هرچه میزان نیاز کارکردی سایر

تحولات لازم برای کاهش ناهماهنگی بین احساس نیاز و امکان تسهیل آن در کنشگر یا در نظام یا در هر دو اتفاق بیفتد. درک ناهماهنگی بین خصایص فرد و نظام اجتماعی، منجر به مهاجرت شخص در جهت کاهش ناهماهنگی‌های ساختی می‌شود (لهسایی‌زاده، ۱۳۶۸: ۲۲۵).

روش پژوهش

یکی از روش‌های مناسب، برای تحقیق اجتماعی، روش پیمایشی است. از پیمایش می‌توان برای هدف‌های توصیفی و تبیینی استفاده کرد، همچنین پیمایش‌ها وسیله بسیار خوبی برای سنجش نگرش‌ها و جهت‌گیری‌ها در جمعیت‌های بزرگ هستند. (ببی، ۱۳۸۵: ۵۳۰) در این پژوهش که از نوع توصیفی-تحلیلی است، اطلاعات از طریق مراجعه به مدارک و اسناد، مشاهده و پرسشنامه گردآوری و تحلیل آماری و آزمون فرضیات با استفاده از آزمون استقلال صفات و به کمک توزیع کاری اسکور (X^2) انجام شده است و سپس از ضریب همبستگی چوپوروف برای مشخص کردن ترتیب اهمیت متغیرها استفاده شد. جامعه آماری، ساکنان شهر تهران هستند. با استفاده از فرمول کوکران به روش زیر، با سطح اطمینان ۹۵ درصد و دقت احتمالی ۰/۰۵ و واریانس ۰/۲۵ حجم نمونه برابر ۳۸۴ پرسشنامه مشخص شد.

از رویکردهای اجتماعی مهاجرت، نظریه سیستمی مهاجرت و کارکردگرایی به شرح زیر ارائه می‌شود:

- نظریه سیستمی مهاجرت: در تلاش برای طرح نگرش جامع به مسأله مهاجرت‌های بین‌المللی کرتیز و همکارانش به تلفیق و تکمیل دیدگاه‌های مختلف پرداخته و بر پویایی جریان‌های مهاجرتی تأکید کرده‌اند، به نظر آن‌ها مهاجرت‌های بین‌المللی که بین سرزمین‌های مبدأ و مقصد مهاجرتی جریان می‌یابند به‌طور تنگاتنگی با سایر حلقه‌هایی که در هم تنیده شده و سیستمی را به وجود می‌آورند، باعث شکل‌گیری مهاجرت و تبدیل آن به جریانی پویا و بالنده می‌شود. از نظر آنان ارتباط تاریخی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی، نه به‌صورتی تنها و جدا از هم، بلکه به‌عنوان مجموعه‌ای تفکیک‌ناپذیر، بستری لازم برای مبادلات مهاجرتی فراهم کرده است و آن را تداوم می‌بخشد (زنجانی، ۱۳۸۰: ۱۳۰-۱۲۹).

- نظریه کارکردگرایی: این نظریه بر تبیین و دلایل و پیامدهای مهاجرت استوار است. در خصوص دلایل مهاجرت بر این فرض تأکید دارد که همه نیازهای اجتماعی در چارچوبی از نظام اجتماعی آموخته می‌شوند، کنشگران در یک نظام به نیازهایی باور دارند که در آن نظام نمی‌توانند آن‌ها را برآورده سازند، زیرا خصایص ساختن نظام‌های اجتماعی و کنشگران هرگز در طول زمان ایستا نیستند، از این‌رو ممکن است

$$n = \frac{N \delta^2 \epsilon^2}{N \alpha^2 + \delta^2 \epsilon^2}$$

$N =$ تعداد جمعیت در سرشماری سال ۱۳۹۰ = حجم جامعه

$p.q = \delta^2 =$ واریانس = $0/5 \times 0/5 = 0/25$

$\alpha =$ سطح احتمال = $0/05$

$\epsilon =$ خطای حدی = $1/96$

با جای‌گذاری اعداد در فرمول فوق خواهیم داشت:

$$\frac{(1154051)(0/5)^2(1/96)^2}{(1154051)(0/05)^2 + (0/5)^2(1/96)^2} = 384$$

– میزان تحصیلات: ۷۶ درصد پاسخگویان دارای مدرک کارشناسی و پایین‌تر هستند و ۲۰ درصد مدرک کارشناسی‌ارشد و ۵ درصد مدرک دکتری دارند.

– وضعیت اشتغال: ۵۷ درصد پاسخگویان به‌صورت تمام‌وقت، ۲۹ درصد پاره‌وقت و مابقی فاقد شغل هستند.

– مدت زمان سکونت در شهر تهران: ۶۶ درصد پاسخگویان بیش از ۱۵ سال، ۱۵ درصد بین ۱۰ الی ۱۵ سال و مابقی کمتر از ۱۰ سال در تهران ساکن بوده‌اند.

آزمون فرضیات:

آزمون فرضیه ۱

فرضیه شماره ۱: «بین آلودگی‌های محیطی و تصمیم به خروج از تهران رابطه معناداری وجود دارد.»

آلودگی‌های محیطی در سه بخش آلودگی هوا، ترافیک و آلودگی صوتی مورد پرسش است که براساس نتایج به‌دست آمده از پرسشنامه که به روش لیکرت طراحی شده است، میزان تأثیر هر یک از عوامل به‌شرح جدول زیر است:

جدول ۱. توزیع فراوانی میزان تأثیر آلودگی‌های محیطی

شرح	بیش از ۵۰٪	کمتر از ۵۰٪
آلودگی هوا	۷۳٪	۲۷٪
ترافیک	۴۸٪	۵۲٪
آلودگی صوتی	۳۴٪	۶۶٪

(منبع: نگارندگان، ۱۳۹۶)

در این پژوهش به‌منظور بررسی روایی پرسشنامه‌ها، از روایی نمادی یا ظاهری استفاده شده است. این روایی بدان معناست که آیا متخصصان و صاحب‌نظران تأیید می‌کنند که ابزار همان چیزی را که از نام آن استنباط می‌شود، می‌سنجد. (خاکی، ۱۳۸۷: ۲۹۰) ضریب کندال برابر ۰/۸۲۲ نشان می‌دهد که متخصصان اتفاق نظر داشتند که سؤالات دارای روایی بوده است. همچنین میزان ضریب اعتماد یا پایایی نیز با روش آلفای کرونباخ محاسبه شده است. با توجه به نتایج حاصل، ضریب ۰/۷۸ که بزرگتر از ۰/۷ است، نشان‌دهنده آن است که تست از پایایی بالایی برخوردار است.

بحث و یافته‌ها

توصیف و تحلیل داده‌های توصیفی

در توصیف داده‌های آماری، متغیرهایی چون وضعیت پاسخ‌دهندگان به لحاظ جنسیت، سن، تأهل، میزان تحصیلات، وضعیت اشتغال، مدت زمان سکونت در شهر تهران لحاظ شد که بررسی توزیع فراوانی‌ها نشان‌دهنده نتایج زیر است:

– جنسیت: ۷۴ درصد پاسخگویان مرد و مابقی زن هستند.

– سن: ۱۶ درصد پاسخگویان بیش از ۵۰ سال و ۸۴ درصد پاسخگویان کمتر از ۵۰ سال هستند.

– وضعیت تأهل: ۶۸ درصد پاسخگویان متأهل و ۳۲ درصد مجردند.

مراحل انجام آزمون فرضیه ۱

۱- H_0 : بین آلودگی‌های محیطی و تصمیم به خروج از تهران رابطه معناداری وجود ندارد

H_1 : بین آلودگی‌های محیطی و تصمیم به خروج از تهران رابطه معناداری وجود دارد

۲- $\alpha = 0/05$

$$K(X_1, X_2, \dots, X_n) = X^2 = \sum \sum \frac{(m_{ij} - m'_{ij})^2}{m'_{ij}} \quad ۳-$$

$$w(X^2 \geq X_{1-\alpha}^2, (s-1)(t-1)) \quad ۴-$$

$$w(X^2 \geq X_{0/95}^2, 8) \Rightarrow w(X^2 \geq 15.507)$$

۵- انتخاب نمونه

جدول ۲. فراوانی تجربی (مشاهده‌شده) درباره تأثیر آلودگی‌های محیطی

مجموع	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	
۱۰۰	۱۶	۱۲	۲۶	۲۱	۲۵	آلودگی هوا
۱۰۰	۱۷	۱۲	۲۳	۲۵	۲۳	ترافیک
۱۰۰	۲۶	۲۱	۱۹	۱۹	۱۵	آلودگی صوتی
۳۰۰	۵۹	۴۵	۶۸	۶۵	۶۳	مجموع

(منبع: نگارندگان، ۱۳۹۶)

جدول ۳. فراوانی نظری (محاسبه‌شده) درباره تأثیر آلودگی‌های محیطی

۲۱,۰۰	۲۱,۶۷	۲۲,۶۷	۱۵,۰۰	۱۹,۶۷
۲۱,۰۰	۲۱,۶۷	۲۲,۶۷	۱۵,۰۰	۱۹,۶۷
۲۱,۰۰	۲۱,۶۷	۲۲,۶۷	۱۵,۰۰	۱۹,۶۷

(منبع: نگارندگان، ۱۳۹۶)

جدول شماره ۴. محاسبه مقدار عددی ملاک آزمون‌کننده درباره تأثیر آلودگی‌های محیطی

m_{ij}	m'_{ij}	$m_{ij} - m'_{ij}$	$(m_{ij} - m'_{ij})^2$	$\frac{(m_{ij} - m'_{ij})^2}{m'_{ij}}$
۲۵۵	۲۵	۱۹۲,۵۶۷	۳۷,۰۰۰	۱,۴۴۲,۲۷۶
۲۱۲۱	۲۱	۱۸۱۰	۳۲۷۶	۱۵۵,۹۰۵
۲۶۲۶	۲۶	۲۵۹۹	۶۷۵۶۲	۲,۵۹۹,۳۱۲
۱۲	۱۲	۰	۰	۰
۱۲	۱۲	۰	۰	۰
۱۶	۱۶	۰	۰	۰
۱۴۲۳	۱۴	۱۲۸۹	۱۶۶۳۶۱	۱۲,۰۲۶,۵۰۰
۲۴۵	۲۵	۲۲۰	۴۸۴۰	۱۹۳,۶۰۰
۲۴۳	۲۴	۲۱۹	۴۷۹۶	۱۹۹,۸۳۳
۲۱۲۲	۲۱	۱۹۱۱	۳۶۵۱۹	۱,۷۳۹,۰۰۰
۱۲۷	۱۲	۱۱۵	۱۳۲۲۵	۱,۱۰۱,۶۶۷
۱۵	۱۵	۰	۰	۰
۱۷	۱۷	۰	۰	۰
۱۹۹	۱۹	۱۸۰	۳۲۴۰۰	۱,۷۰۵,۲۶۳
۱۹۲۱	۱۹	۱۹۰۲	۳۶۱۷۶	۱,۸۷۷,۷۴۲
۱۹۲۶	۱۹	۱۹۰۷	۳۶۳۶۹	۱,۸۶۲,۲۱۱
۲۱	۲۱	۰	۰	۰
۲۶	۲۶	۰	۰	۰
مجموع				۲۶,۱۳۲

(منبع: نگارندگان، ۱۳۹۶)

$$K = \sum \sum \frac{(m_{ij} - m'_{ij})^2}{m'_{ij}} = 26,132$$

26.132 > 15.507

⇒

$k \in w$

۶- تصمیم‌گیری

عوامل اقتصادی در سه بخش مخارج و هزینه بالای زندگی در شهر تهران، مشکل مسکن و هزینه پایین‌تر زندگی در شهرهای دیگر مورد پرسش است که براساس نتایج به‌دست آمده از پرسشنامه، میزان تأثیر هر یک از عوامل به‌شرح جدول زیر است:

چون مقدار عددی ملاک آزمون‌کننده در ناحیه بحرانی قرار می‌گیرد بنابراین فرضیه H_0 رد و فرضیه مقابل پذیرفته می‌شود. یعنی آلودگی‌های محیطی و تصمیم به خروج از تهران به هم وابسته‌اند.

آزمون فرضیه ۲

فرضیه ۲: «بین عوامل اقتصادی و تصمیم به خروج از تهران رابطه معناداری وجود دارد.»

جدول ۵. توزیع فراوانی میزان تأثیر عوامل اقتصادی

شرح	بیش از ۵۰٪	کمتر از ۵۰٪
مخارج و هزینه بالای زندگی در شهر تهران	۶۳٪	۳۷٪
مشکل مسکن	۶۲٪	۳۸٪
هزینه پایین‌تر زندگی در شهرهای دیگر	۶۲٪	۳۸٪

(منبع: نگارندگان، ۱۳۹۶)

مراحل انجام آزمون فرضیه ۲

۱- H_0 : بین عوامل اقتصادی و تصمیم به خروج از تهران رابطه معناداری وجود ندارد

H_1 : بین عوامل اقتصادی و تصمیم به خروج از تهران رابطه معناداری وجود دارد

۲- $\alpha = 0/05$

$$K(X_1, X_2, \dots, X_n) = X^2 = \sum \sum \frac{(m_{ij} - m'_{ij})^2}{m'_{ij}} \quad ۳-$$

$$w(X^2 \geq X_{1-\alpha}^2, (s-1)(t-1)) \quad ۴-$$

$$w(X^2 \geq X_{0/95}^2, 8) \Rightarrow w(X^2 \geq 15.507) \quad ۴-$$

۵- انتخاب نمونه

جدول ۶. فراوانی تجربی (مشاهده‌شده) درباره تأثیر عوامل اقتصادی

مجموع	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	
۱۰۰	۱۸	۱۹	۲۴	۱۵	۲۴	مخارج و هزینه بالای زندگی در شهر تهران
۱۰۰	۲۸	۱۰	۲۵	۱۳	۲۴	مشکل مسکن
۱۰۰	۲۷	۱۲	۳۱	۱۵	۱۵	هزینه پایین‌تر زندگی در شهرهای دیگر
۳۰۰	۷۳	۴۱	۸۰	۴۳	۶۳	مجموع

(منبع: نگارندگان، ۱۳۹۶)

جدول ۷. فراوانی نظری (محاسبه‌شده) درباره تأثیر عوامل اقتصادی

۲۱,۰۰	۱۴,۳۳	۲۶,۶۷	۱۳,۶۷	۲۴,۳۳
۲۱,۰۰	۱۴,۳۳	۲۶,۶۷	۱۳,۶۷	۲۴,۳۳
۲۱,۰۰	۱۴,۳۳	۲۶,۶۷	۱۳,۶۷	۲۴,۳۳

(منبع: نگارندگان، ۱۳۹۶)

جدول ۸. محاسبه مقدار عددی ملاک آزمون‌کننده درباره تأثیر عوامل اقتصادی

m_{ij}	m'_{ij}	$m_{ij} - m'_{ij}$	$(m_{ij} - m'_{ij})^2$	$\frac{(m_{ij} - m'_{ij})^2}{m'_{ij}}$
۲۴۵۲۵	۲۵	۱۴۵۰۷	۲۱۰۵۰۲۴۹	۸۴۳۱۳۰۰۰
۱۵۲۱۲۱	۲۱	۱۳۰۹۱	۱۷۱۳۷۶۱	۸۱۶۰۷۹۱
۲۴۶۲۶	۲۶	۲۴۳۶۰	۵۹۳۴۷۲۰	۲۲۸۲۵۸۵
۱۹۲۱۲	۱۲	۱۸۰۹۰	۳۲۷۲۱۰۰	۲۷۲۶۷۵۰
۱۸۶۱۶	۱۶	۱۷۰۱۰	۲۸۹۳۴۱۰	۱۸۰۸۳۸۱
۲۴۳۲۳	۲۳	۲۴۰۹۰	۵۸۰۳۲۱۰	۲۵۲۳۱۳۵
۱۳۲۵۲۵	۲۵	۱۰۰۹۰	۱۰۱۸۰۸۱	۴۰۷۲۰۳۲
۲۴۳۲۳	۲۳	۲۴۰۹۰	۵۸۰۳۲۱۰	۲۵۲۳۱۳۵
۱۰۱۲۱۲	۱۲	۱۸۰۹۰	۳۲۷۲۱۰۰	۲۷۲۶۷۵۰
۲۸۱۷۱۷	۱۷	۲۷۰۱۰	۷۳۱۶۴۱۰	۴۲۹۸۴۷۶
۱۵۱۵۱۵	۱۵	۱۴۰۱۰	۱۹۶۲۸۰۱	۱۳۰۸۵۳۴
۱۵۱۹۱۹	۱۹	۱۴۰۱۰	۱۹۶۲۸۰۱	۱۰۳۵۱۵۷
۳۱۱۹۱۹	۱۹	۲۲۰۱۰	۴۸۴۶۴۱۰	۲۵۴۵۴۷۶
۱۲۱۹۱۹	۱۹	۲۲۰۱۰	۴۸۴۶۴۱۰	۲۵۴۵۴۷۶
۲۷۱۲۱	۲۱	۲۶۰۱۰	۶۷۶۵۲۱۰	۳۲۲۱۵۲۷
۲۶۲۶	۲۶	۲۶۰۱۰	۶۷۶۵۲۱۰	۲۵۶۱۱۶۹

۲۶.۱۳۲۰۰۷۱۱ (۲۰۰۷) نگارنده: منبع: نگارنده، ۱۳۹۶ مجموع

$$K = \sum \sum \frac{(m_{ij} - m'_{ij})^2}{m'_{ij}} = 12,639$$

۱۲.۶۳۹ < ۱۵.۵۰۷ $\Rightarrow k \notin w$ -۶ تصمیم‌گیری

مسائل اجتماعی در چهار بخش وجود استرس و فشارهای روانی، کسب آرامش، خستگی از زندگی در کلان‌شهر، مباحث اجتماعی و فرهنگی مورد پرسش است، میزان تأثیر هر یک از عوامل براساس نتایج حاصل از پرسشنامه به شرح جدول زیر است:

چون مقدار عددی ملاک آزمون‌کننده در ناحیه بحرانی قرار نمی‌گیرد، بنابراین فرضیه H_0 قبول و فرضیه مقابل رد می‌شود؛ یعنی اینکه عوامل اقتصادی و تصمیم به خروج از تهران به هم وابسته نیستند.

آزمون فرضیه ۳

فرضیه ۳: بین مسائل اجتماعی و تصمیم به خروج از تهران رابطه معناداری وجود دارد.

جدول ۹. توزیع فراوانی میزان تأثیر مسائل اجتماعی

شرح	بیش از ۵۰٪	کمتر از ۵۰٪
وجود استرس و فشارهای روانی	۶۵٪	۳۵٪
کسب آرامش	۶۱٪	۳۹٪
خستگی از زندگی در کلان‌شهر	۴۸٪	۵۲٪
مباحث اجتماعی و فرهنگی	۴۳٪	۵۷٪

(منبع: نگارندگان، ۱۳۹۶)

مراحل انجام آزمون فرضیه ۲

۱- H_0 : بین عوامل اجتماعی و تصمیم به خروج از تهران رابطه معناداری وجود ندارد

H_1 : بین عوامل اجتماعی و تصمیم به خروج از تهران رابطه معناداری وجود دارد

۲- $\alpha = 0/05$

$$K(X_1, X_2, \dots, X_n) = X^2 = \sum \sum \frac{(m_{ij} - m'_{ij})^2}{m'_{ij}} \quad -۳$$

$$w(X^2 \geq X^2_{1-\alpha}, (s-1)(t-1)) \quad -۴$$

$$w(X^2 \geq X^2_{0.95, 12}) \Rightarrow w(X^2 \geq 21.026)$$

۵- انتخاب نمونه

جدول ۱۰. فراوانی تجربی (مشاهده‌شده) درباره تأثیر مسائل اجتماعی

مجموع	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	
۱۰۰	۱۹	۱۶	۲۷	۲۱	۱۷	وجود استرس و فشارهای روانی
۱۰۰	۲۵	۱۴	۲۱	۱۳	۲۷	کسب آرامش
۱۰۰	۵۰	۷	۲۵	۱۳	۵	مباحث اجتماعی و فرهنگی
۱۰۰	۴۲	۱۱	۱۹	۱۵	۱۳	خستگی از زندگی در کلان‌شهر
۴۰۰	۱۳۶	۴۸	۹۲	۶۲	۶۲	مجموع

(منبع: نگارندگان، ۱۳۹۶)

جدول ۱۱. فراوانی نظری (محاسبه‌شده) درباره تأثیر مسائل اجتماعی

۱۵.۵۰	۱۵.۵۰	۲۳.۰۰	۱۲.۰۰	۳۴.۰۰
۱۵.۵۰	۱۵.۵۰	۲۳.۰۰	۱۲.۰۰	۳۴.۰۰
۱۵.۵۰	۱۵.۵۰	۲۳.۰۰	۱۲.۰۰	۳۴.۰۰
۱۵.۵۰	۱۵.۵۰	۲۳.۰۰	۱۲.۰۰	۳۴.۰۰

(منبع: نگارندگان، ۱۳۹۶)

جدول ۱۲. محاسبه مقدار عددی ملاک آزمون‌کننده درباره تأثیر مسائل اجتماعی

m_{ij}	m'_{ij}	$m_{ij} - m'_{ij}$	$(m_{ij} - m'_{ij})^2$	$\frac{(m_{ij} - m'_{ij})^2}{m'_{ij}}$
۱۷	۲۵	-۸	۶۴	۲.۵۶
۲۱	۱۵	۶	۳۶	۲.۴۰
۲۷	۲۱	۶	۳۶	۱.۷۱
۱۶	۲۶	-۱۰	۱۰۰	۳.۸۵
۱۹	۱۲	۷	۴۹	۴.۰۸
۲۷	۱۶	۱۱	۱۲۱	۷.۵۶
۱۳	۲۳	-۱۰	۱۰۰	۴.۳۵
۲۱	۲۳	-۲	۴	۰.۱۷
۱۴	۲۵	-۱۱	۱۲۱	۴.۸۴
۲۵	۲۳	۲	۴	۰.۱۷
۵	۱۲	-۷	۴۹	۴.۰۸
۱۳	۱۲	۱	۱	۰.۰۸
۲۵	۱۷	۸	۶۴	۳.۷۶
۷	۱۵	-۸	۶۴	۴.۲۷
۵۰	۱۹	۳۱	۹۶۱	۵۰.۵۳
۱۳	۱۹	-۶	۳۶	۱.۸۹
۱۵	۱۹	-۴	۱۶	۰.۸۴
۱۹	۲۱	-۲	۴	۰.۱۹
۱۱	۲۶	-۱۵	۲۲۵	۸.۴۶
۴۲	۱۵.۵	۲۶.۵	۷۰۶.۲۵	۴۵.۵۰
مجموع				۱۹۱.۸۹۵

(منبع: نگارندگان، ۱۳۹۶)

$$K = \sum_s \sum_t \frac{(m_{ij} - m'_{ij})^2}{m'_{ij}} = 191,895$$

۶- تصمیم‌گیری $k \in W \Rightarrow 191.892 > 21.026$

مؤثر است. با نگاهی ساده به وضعیت زندگی در کلان‌شهر تهران مسائل همیشگی شهر تهران همچون آلودگی هوا و ترافیک زندگی را بر بیماران ساکن در این شهر دچار کرده است. همچنین در خصوص مسائل اجتماعی، عواملی مانند استرس، مباحث فرهنگی، امنیتی و... در کنار عواملی چون کسب آرامش، خستگی از زندگی در کلان‌شهرها، ساکنان ساکنان این شهر به ترک آن و تجربه زندگی به دور از تنش‌های روزمره و در محیطی آرام‌تر هدایت می‌کند.

نکته قابل تأمل، عدم تأیید فرضیه تأثیرگذاری عوامل اقتصادی است. بشر همواره در دوران زندگی خواهان دستیابی به رفاه و آسایش است و نخستین و مهم‌ترین ابزار آن درآمد و مباحث اقتصادی است. در نگاه اول هزینه‌های بالای زندگی و مسکن در شهر تهران در مقایسه با سایر نقاط جمعیتی کشور، این عامل را در جهت خروج ساکنان شهر تهران تأثیرگذار جلوه می‌دهد. لیکن از آنجا که شهر تهران به دلیل وجود مراکز ثروت و سرمایه در آن، بهترین مکان برای کسب درآمد و دستیابی به رفاه است، بنابراین رد این فرضیه نشان‌دهنده درستی نتایج آزمون است.

با توجه به لزوم خروج جمعیت از شهر تهران و مطالعات صورت گرفته در سه بخش زیست‌محیطی، اجتماعی و اقتصادی، موارد زیر در جهت ایجاد زمینه‌های خروج جمعیت از شهر تهران پیشنهاد می‌شود:

- ارتقای سطح کیفی زندگی افراد در شهرها و روستاهای کوچک به لحاظ اقتصادی و اجتماعی؛
- لزوم توجه به وضعیت اشتغال در سایر نقاط جمعیتی کشور و همچنین ایجاد مشاغل با ثبات؛
- انتقال یک یا چند جنبه از ویژگی‌های خاص تهران همچون انتقال پایتخت اداری، آموزشی و ...؛

چون مقدار عددی ملاک آزمون‌کننده در ناحیه بحرانی قرار می‌گیرد؛ بنابراین فرضیه H_0 رد و فرضیه مقابل پذیرفته می‌شود؛ یعنی اینکه مرکز عوامل اجتماعی و تصمیم به خروج از تهران به هم وابسته‌اند.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

افزایش روزافزون جمعیت در کلان‌شهر تهران منجر به ایجاد مشکلات عدیده‌ای در برنامه‌ریزی شهری، منطقه‌ای و حتی ملی شده است. با توجه به ساختار و نظام سیاسی و اقتصادی حاکم، تهران نه تنها پایتخت سیاسی کشور است، بلکه در همه زمینه‌های آموزشی، درمانی، تجاری و... نیز قطب برتر کشور است. همچنین وجود کلیه امکانات زیربنایی و تجمع ثروت و قدرت در شهر تهران منجر به تمرکز فعالیت و ثروت بیشتر شده و از این رو هر روز بر تعداد مشتاقان زندگی در این شهر و ساکنان آن افزوده می‌شود.

تمرکز جمعیت در یک نقطه جغرافیایی از سویی مسئولان (مدیران شهری، مقامات سیاسی، امنیتی و...) را نه تنها در مواقع بحران، بلکه در شرایط عادی نیز با چالش جدی روبه‌رو ساخته و از سوی دیگر مشکلاتی را برای ساکنان آن هم در پی دارد که از آن جمله می‌توان به آلودگی هوا، ترافیک، آلودگی صوتی، ایجاد ارزش افزوده مهار نشده در بخش مسکن به جهت متوازن نبودن عرضه و تقاضا، روزمرگی و فرسودگی ساکنان و... اشاره کرد.

براساس نتایج به دست آمده از آزمون فرضیات مورد نظر این پژوهش که در سه بخش آلودگی محیطی، مسائل اجتماعی و عوامل اقتصادی صورت پذیرفت، در می‌یابیم:

آلودگی محیطی و مسائل اجتماعی، از نظر شهروندان تهرانی در ایجاد تصمیم به خروج آنان از شهر تهران

قردانی

بدین وسیله از سرکار خانم مهسا محمدپورلیما به لحاظ همکاری در ویرایش متن، دستیابی به منابع لاتین و تدوین چکیده انگلیسی کمال تشکر را داشته و از ایزد منان موفقیت و سعادت ایشان را خواستاریم.

منابع

اسکندری، پروانه. (۱۳۸۶). بررسی پدیده مهاجرت در استان گلستان. نشریه آزادشهر. سایت تبلیغات، یادداشت‌هایی درباره علم و دانشگاه.

بی، ا.ر. (۱۳۸۵). روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی. ترجمه رضا فاضل، تهران: سمت.

برنارشاریه، ژان. (۱۳۷۳). شهرها و روستاها، ترجمه سیروس سهامی. مشهد: نشر نیکا.

پوراحمد، احمد و دیگران. (۱۳۹۰). بررسی نقش کیفیت محیط روستایی در مهاجرت‌های درون‌شهری (مطالعه موردی: بافت قدیم خرم‌آباد). نشریه پژوهش‌های جغرافیای انسانی، دانشگاه تهران، شماره ۷۵، صص ۳۶-۱۷.

پیتسه، ژان. (۱۳۶۹). مهاجرت روستاییان. ترجمه محمد مومنتی‌کاشی. تهران: سازمان انتشارات و آموزش انقلاب اسلامی.

تقوی‌نژاد دیلمی، محمدرضا. (۱۳۵۷). معماری، شهرسازی و شهرنشینی در ایران در گذر زمان، تهران: انتشارات فرهنگسرای یساولی.

تودارو، مایکل. (۱۳۶۷). مهاجرت داخلی در کشورهای در حال توسعه. ترجمه عبدالله لهسایی‌زاده، انتشارات دفتر بین‌المللی وزارت کار، تهران.

توسلی، غلام‌عباس. (۱۳۷۴). جامعه‌شناسی شهری. چاپ دوم، تهران: دانشگاه تهران.

جوان، جعفر. (۱۳۸۰). جغرافیای جمعیت ایران. چاپ اول. مشهد: انتشارات جهاد دانشگاهی مشهد.

خاکی، غلامرضا. (۱۳۸۷). روش تحقیق با رویکردی به پایان‌نامه‌نویسی. انتشارات بازتاب. چاپ چهارم، تهران.

ربانی، رسول. (۱۳۸۵). جامعه‌شناسی شهری. اصفهان: انتشارات دانشگاه اصفهان.

ربانی، رسول؛ طاهری، زهرا؛ روستا، زهرا. (۱۳۹۰). بررسی علل انگیزه‌های مهاجرت معکوس و تأثیر آن بر توسعه اجتماعی -

- ایجاد انگیزه در افراد برای خارج شدن از شهر تهران از طریق مشوق‌های مالی؛

- ایجاد زمینه‌های اشتغال در سایر نقاط کشور در جهت خروج جمعیت از شهر؛

- تمرکززدایی از شهر تهران در کنار ارتقای سطح زندگی در سایر نقاط کشور؛

- انجام تحقیقات و پژوهش‌های ویژه و کاربردی در جهت بررسی دقیق علل و انگیزه‌های زندگی در کلان‌شهرها؛

- ایجاد فضایی مناسب به منظور تجربه زندگی در خارج از تهران؛

- ارتقای سطوح خدماتی، اعم از زیربنایی و روبنایی در سایر نقاط کشور؛

- ارتقای امکانات آموزشی و رفاهی در سایر نقاط کشور؛

- معرفی مزایای زندگی در خارج از شهر تهران؛

- ایجاد تسهیلات به منظور تأمین مسکن مناسب در سایر نقاط کشور؛

- ایجاد شرایط مناسب در جهت انتقال کارمندان از شهر تهران به سایر نقاط مورد درخواست آنان.

بشر همواره به دنبال زیست در محیطی مناسب با بهره‌گیری کامل از شرایط آن است و از آنجا که

مباحث اقتصادی به عنوان مبنای دستیابی به موارد فوق ضروری است. بنابراین مهمترین و اصلی‌ترین اقدام در جهت تمایل ساکنان تهران به خروج از آن، ارتقای

سطح اقتصادی و افزایش مشاغل در سایر نقاط کشور است که امروزه با توجه به طرح‌های ویژه اقتصادی

همچون مناطق آزاد، مناطق ویژه اقتصادی و شهرک‌های صنعتی، امید است که جمعیت به دنبال

کسب درآمد در آن نقاط ساکن شوند. نکته حائز اهمیت آن است که ایجاد مشاغل در سایر نقاط کشور

می‌بایست بیش از نیاز منطقه بوده تا امکان پذیرش و جذب افراد به آن نقاط مقدور شود.

ویکس، جان. (۱۳۸۵). جمعیت، مقدمه‌ای بر مفاهیم و موضوعات. ترجمه الهه میرزایی، تهران: مؤسسه عالی آموزش و پژوهش مدیریت و برنامه‌ریزی.

Desouzan, R. (2006). "Migration and mental health". *Psychology and development societies*, Vol18, No.10, pp.14-1.

Irwin, M. and H, Hughes (1992). *Centrality and the Structure of Urban Interaction: Measures, Concepts, Social Forces*, 51-73.

Hannarzu, Explorer la ville"Trad. Paris: Issac joseph. 1983.

Markovizky, Gila & Yuval Samid (2008). *The Process of Immigrant adjustment: The role of Time in Determining Psychological Adjustment*". *Journal of Cross-Cultural Psychology*, Vol. 39, P.782.

Menderas H.Forse M. *Le changment social*. Paris: Berger, Le Vrault. 1983.

Merlin P. *Lurbanisme*. Paris: PUF 1991.

Miglietta, Anna & Stefano Tartaglia (2009). "The Influence of Length of Stay, Linguistic Competence and Media Expose in Immigrants' adaption, *Cross-Cultural Research*, vol.43, No.1, PP.61-64 .

Portes, Alejandro, Patricia Fernandez-Kelly and William Haller (2009). "The Adaptation of the Immigrant Second Generation in America: A Theoretical Overview a Recent Evidence", *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Vol. 35, No. 7, PP. 1104-1077.

Ruchac R. *La sociologie des migratins aux Etats-UNIS*".Ed. Ecole pratique des bHautes Etudes ET Mouton, Paris: LaHaye, Mouton. 1974.

واگرایی شهری و فرایند خروج ساکنان از منطقه کلان‌شهری ...

اقتصادی. نشریه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد مرودشت، سال دوم، شماره ۵، صص ۸۳-۱۰۸. روشه، گی. (۱۳۸۱). *تغییرات اجتماعی*. ترجمه منصور وثوقی. تهران: نشر نی.

زنجانی، حبیب‌الله. (۱۳۸۰). *مهاجرت*. تهران: انتشارات سمت.

زنگنه، یعقوب؛ سمیعی، داوود. (۱۳۹۱). *مهاجرت، تحرک سکونتی و ساخت اجتماعی-فضایی شهر سبزوار*. نشریه مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، دانشگاه اصفهان، شماره ۱۲، صص ۱۱۸-۱۰۱.

طیبی‌نیا، مهری‌السادات. (۱۳۸۸). *پیامدهای مهاجرت برای خانوارهای مهاجر به شهر تهران*. نشریه مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، دانشگاه اصفهان، شماره اول، صص ۱۶۴-۱۴۳.

ظاهری، محمد. (۱۳۹۰). *تحلیلی بر تأثیرات متقابل فضایی کلان‌شهر تبریز و روستاهای خوابگاهی پیرامون با تأکید بر مهاجرت معکوس و عوامل تأثیرگذار بر آن*. فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، پژوهشکده امیرکبیر، شماره ۱۰۲، صص ۱۸۸-۱۶۹.

قدیری معصوم، مجتبی و همکاران. (۱۳۹۱). *گردشگری خانه دوم و بررسی ابعاد مهاجرتی (بررسی موردی: نواحی روستایی دوهزار شهرستان تنکابن)*. نشریه توسعه روستایی، دانشگاه تهران، شماره ۱، صص ۷۰-۵۳.

لهسایی‌زاده، عبدالعلی. (۱۳۶۸). *نظریات مهاجرت*. شیراز: انتشارات نوید.

لوکاس و میر، دیوید، پاول. (۱۳۸۴). *درآمدی بر مطالعات جمعیتی*. ترجمه دکتر حسین محمودیان. تهران: مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران.

مشهدی‌زاده دهقانی، ناصر. (۱۳۷۳). *برنامه‌ریزی شهری در ایران*. تهران: دانشگاه علم و صنعت.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی